

nya avhandlingar

Äldreomsorg enligt behov?

Doktorsavhandlingen *According to Need? Predicting Use of Formal and Informal Care in a Swedish Urban Elderly Population* lades fram vid Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan, den 14 maj 2004. Professor Svein-Olav Daatland från NOVA, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, var opponert. Avhandlingen kan beställas från författaren via e-post: kristina.larsson@aldreentrum.se.

De senaste decennierna har andelen äldre personer i Sverige som får hemhjälp minskat drastiskt, detta gäller framför allt yngre pensionärer. Personer med mindre omfattande hjälpbehov har i ökande utsträckning försvunnit från den kommunala äldreomsorgen och hjälpen har riktats till dem med större omsorgsbehov. Minskningen av andelen personer med äldreomsorg under 1980- och 1990-talen har sammanfallit med en ökning av anhörigas insatser. Detta gäller framför allt makar men också bland ensamstående verkar anhöriga, framför

allt då vuxna barn, ha tagit ett större ansvar för praktiska insatser till de gamla föräldrarna.

Mot bakgrund av denna allmänna utveckling ville jag mer i detalj studera vilka faktorer som hade betydelse för att få hemhjälp eller flytta till institution. Det handlade om *individens behov* (exempelvis funktionsnedsättning, demens, depression), *det sociala nätverket* (betydelsen av att ha barn eller kontakt med vänner) samt *socioekonomiska eller demografiska faktorer* (kön, ålder, sammanboende/ensamboende samt utbildningsnivå). En viktig fråga var också om man kunde identifiera särskilt utsatta grupper som löpte risk att få för litet hjälp eller hamna utanför omsorgssystemet.

Avhandlingen bygger på data från den s.k. Kungsholmsstudien i Stockholm som har följt personer som år 1987 var 75 år eller äldre fram till år 2000. I Kungsholmsstudien har man intervjuat och undersökt de äldre vid upprepade tillfällen samt intervjuat någon anhörig till deltagarna. Jag studerade personer som vid datainsamlingen 1994 – 1996 bodde i det ordinära bostadsbeståndet (ej i särskilt boende), de var då mellan 81 och 100 år gamla. Avhandlingen är

en s.k. sammanläggningsavhandling som analyserar bestämningsfaktorer för att ha äldreomsorg, hjälp från anhöriga eller köpa privata tjänster. Artiklarna fokuserar på (I) könsskillnader, (II) civilstånd och föräldraskap, (III) demens och depression. Studie IV har en longitudinell design och analyserar vilka faktorer som var av betydelse för att få hemhjälp bland dem som inte tidigare hade det, eller att flytta till institution, mellan 1994/96 och 2000.

Vilka faktorer var då av betydelse för att få hjälp? Mycket kortfattat kan man säga att faktorer relaterade till den enskilde individens behov vägde tungt. Demenssjukdom, gångsvårigheter, IADL-behov (hjälp med hushållsaktiviteter) ökade sannolikheten (oddset) att få hemhjälp. Ensamboende hade högre sannolikhet att få hemhjälp och i detta material hade dubbelt så stor andel ensamboende hemhjälp (27 %) jämfört med de sammanboende (14 %). Utbildningsnivå var också betydelse, något som inte tidigare visats i svenska studier. Bland ensamboende personer hade högutbildade personer mer än två gånger så stor sannolikhet att få hemhjälp, efter att ha kontrollerat för funktionell och kognitiv funktionsnedsättning i analysen.

De faktorer som minskade sannolikheten (oddset) för att få hemhjälp var att vara sammanboende, att få hjälp från anhöriga utanför hushållet eller att köpa privata hushållstjänster. Studien kan dock inte säga något om orsakssambandet – om striktare behovsprövning för att få hemhjälp ledde till att anhöriga fick rycka in eller om personer som fick hjälp av anhöriga valde att inte söka

hemhjälp.

Ett av syftena var att identifiera utsatta grupper som kan riskera att få för litet hjälp av äldreomsorgen. Följande grupper vill jag lyfta fram med utgångspunkt från avhandlingen:

Ensamboende personer i hög ålder, som saknar barn. Äldre personer utan egna barn hade större sannolikhet att få hemhjälp. De äldre som hade barn hade dock sammantaget tre gånger så stor sannolikhet att få (formell eller informell) hjälp i hemmet, när också de anhörigas insatser räknades in. Ensamboende personer löper därför risk att inte få sina vårdbehov tillfredsställda, eftersom barn både fungerar som vårdgivare och kan slå larm när behov uppstår.

Äldre personer med depressiva symptom. Depression är vanligt förekommande bland äldre personer och symtomen kan vara svåra att upptäcka. Ofta misstolkas symtomen som en del av det naturliga åldrandet. Resultaten från studierna i avhandlingen är blandade när det gäller personer med depressiva symptom. Bland dem som hade hemhjälp i mitten av 1990-talet var inte depressiva symptom en faktor som gav mer hemhjälp, bland lågutbildade personer minskade i stället depression sannolikheten att få hjälp. Detta kan eventuellt bero på att lågutbildade äldre har svårare att efterfråga vård eller att beskriva sina besvär. När de äldre följdes under senare delen av 1990-talet ökade däremot depressiva symptom sannolikheten att få hemhjälp bland dem som inte tidigare haft hemhjälp.

Anhöriga som vårdar en dement make i hemmet. Demens var ingen faktor som ledde till hemhjälp bland sammanboen-

avhandlingspresentation/recension

de personer, när hänsyn också tagits till andra funktionsnedsättningar. Endast när den demenssjuke fick hjälp av anhöriga utanför hushållet ökade sannolikheten att få hemhjälp. Om detta ett tecken på att anhöriga som ger hjälp också ser till att "ordna" äldreomsorg och därmed fungerar som påtryckare, eller om andra faktorer ligger bakom, återstår att studera. Att "enbart" vara dement var ingen faktor som ökade sannolikheten att få hjälp bland sammanboende personer.

Sammanfattningsvis kan man säga att äldreomsorgens möjlighet att ge hjälp till vårdbehövande personer kan ses som en indikator på hur den svenska välfärdsstaten fungerar. Trots att lagstiftningen inte förändrats så förefaller gränsen för när den äldre "har behov" av hemhjälp omdefinierats under de senaste decennierna. I takt med att andelen äldre med hemhjälp minskar ställs större krav på äldreomsorgens precision att fånga upp personer med stora vårdbehov, kanske med uppsökande verksamhet i någon form.

Kristina Larsson
Äldrecentrum

bok recensioner

I väntan på tandvård Hur tandrötan blev politik

Av Christer Lindblom, utgiven av
Carlssons bokförlag 2004, 250 sidor

Detta är en intressant bok. Den utgör

Christer Lindbloms doktorsavhandling men kan också läsas som en spännande "thriller" om odontologins framväxt i Sverige årtiondena runt sekelskiftet 1800-1900. Christer Lindblom är tandläkare men har även erfarenhet som politiker och riksdagsledamot. Denna kombination har enligt honom själv utgjort en viktigt utgångspunkt för avhandlingsarbetet. Syftet har varit att utforska hur professionell tandvård växte fram och etablerades i Sverige, huvudsakligen under tidsperioden 1861 till 1925, och att beskriva tandvårdens väg från en plats i den politiska skuggan till ett etablerat politiskt område.

I boken beskrivs hur "tandrötan" kom att definieras som ett samhällsproblem. Tandvårdsproblem likställs i mångt och mycket i boken med tandröta vilket också undertiteln till boken anger. Detta är i sig intressant och speglar att tand-